

ЛЕКЦІЯ 2

СТАН БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ТА В СВІТІ

Україна входить до десятки країн світу з найвищими показниками безробіття. У світі, за даними Міжнародної організації праці, налічується понад 200 мільйонів безробітних. Через повномасштабну війну Україна тепер входить до десятки країн з найвищими показниками безробіття: у 2022 непрацевлаштованими були 21,1% населення країни – за даними Нацбанку, це максимум із 2010-го.

Найважча ситуація із працевлаштуванням у Південній Африці – офіційний рівень безробіття в країні становить 32,6%.

До десятки країн з найвищим показником безробіття входять й інші африканські держави: Ангола – 29,6%, Джибуті – 27,9%, Ботсвана – 25,4%, Есватіні – 24,4%, Республіка Конго – 21,8%, Габон – 21,5%. Крім того, у топі дві східні країни – Палестина (24,7%) та Йорданія (22,3%).

Україна замикає топ-10 країн з найвищим рівнем безробіття.

Далі Нацбанк чекає на ще більше поживлення ринку праці на тлі зростання економіки: 2024 рік – 16,9%, 2025 рік – 14,4%.

«Цьому насамперед сприятиме відновлення економічної активності. Однак рівень безробіття залишатиметься вищим, ніж до повномасштабного вторгнення, через збереження значних диспропорцій на ринку праці. Це, зокрема, пояснюватиметься нерівномірним економічним відновленням у секторах та регіонах через наслідки війни», – пояснили в НБУ.

У сусідній з нами Польщі офіційний рівень безробіття становить 5%, в Угорщині – 4,1%, Німеччині – 5,7%, Франції – 7,2%, Італії – 7,3%, Британії – 4,3%, росії – 3%. Серед європейських країн найвищий рівень безробіття зареєстровано у Чорногорії – 16,2%.

У США безробіття оцінюється у 3,8%, Китаї – 5,2%, Японії – 2,7%, Канаді – 5,5%.

Найнижчий рівень безробіття, за офіційними даними, зафіксовано у Катарі – лише 0,1%. До десятки також входять Камбоджа – 0,4%, Нігер – 0,5%, Бурунді – 1%, Таїланд – 1,1%, Ліхтенштейн – 1,3%, Чад – 1,4%, Бенін – 1,7%, Сінгапур – 1,9%, Швейцарія – 2%.

РІВЕНЬ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

У Світовому банку заявили, що Україну через повномасштабне вторгнення росії було відкинуто на 15 років назад у досягненні своїх цілей щодо скорочення рівня бідності. За даними організації на жовтень, через війну вже вдесятеро збільшилася кількість тих, хто живе за межею бідності. За підсумками 2022 року рівень бідності в Україні перевищив 24%, і до кінця 2023 року зросла до 55%.

Бідністю у Світовому банку вважають ситуацію, за якої населення проживає менш ніж на 5,5 доларів на день (Прожитковий мінімум на одну особу з розрахунку на місяць з 01 січня 2024 року становитиме: Загальний

показник - $2920 \text{ грн}/40,90/30=2,38$. Діти до 6 років - 2563 грн. Діти від 6 до 18 років - 3196 грн.).

Є МЕТОДИКА визначення прожиткового мінімуму.

Ця Методика встановлює єдиний порядок розрахунку прожиткового мінімуму в розрахунку на місяць на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення в Україні.

Прожитковий мінімум на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення, складається з вартісних величин:

- набору продуктів харчування, достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я (далі - набір продуктів харчування);
- мінімального набору непродовольчих товарів, необхідного для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості (далі - набір непродовольчих товарів);
- мінімального набору послуг, необхідного для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості (далі - набір послуг).

До основних соціальних і демографічних груп населення відносяться:

діти віком до 6 років (0 – 5 років);

діти віком від 6 до 18 років (6 – 17 років);

працездатні особи (18 - 59 років);

особи, які втратили працездатність (60 років і старше).

Прожитковий мінімум для основних соціальних і демографічних груп населення розраховується, виходячи з набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів та набору послуг, схвалених експертною комісією з проведення науково-громадської експертизи цих наборів на принципах соціального партнерства та затверджених постановою Кабінету Міністрів України.

Для розрахунку вартісних величин набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів та набору послуг використовуються середні споживчі ціни (тарифи) (далі - ціни) в країні (регіоні). Ціни (крім тарифів на комунальні послуги, електроенергію, послуги зв'язку) розраховуються Держстатом України і відповідна інформація щомісячно надається Мінсоцполітики України.

Інформація щодо діючих тарифів надається Мінсоцполітики України щорічно до 1 червня відповідного року*:

на житлово-комунальні послуги (водопостачання, водовідведення та тепlopостачання) Мінрегіоном України;

вартості газу природного та вартості електроенергії для населення НКРЕКП;

на послуги зв'язку надається НКРЗІ.

Регіональні управління статистики надають інформацію щодо рівня цін відповідним структурним підрозділам місцевих органів виконавчої влади.

Вартість набору продуктів харчування в розрахунку на рік для однієї особи кожної окремої соціальної і демографічної групи населення

визначається як сума вартостей споживання кожного продукту, включеного до набору продуктів харчування відповідної групи населення.

Вартість споживання кожного продукту харчування визначається шляхом множення норми його споживання на ціну.

Для розрахунку вартісних величин набору продуктів харчування використовуються середні ціни, що склалися в країні (регіоні).

За окремими позиціями продуктів харчування ціна визначається як середня арифметична зважена або середня арифметична за групою товарів. При цьому, вагова структура визначається Держстатом України щорічно за даними обстеження умов життя домогосподарств щодо середньодушових грошових витрат домогосподарств на придбання відповідних продуктів харчування та надається Мінсоцполітики України.

Групи товарів, для яких ціна визначається як середня арифметична зважена:

для дітей віком до 6 років та для дітей віком від 6 до 18 років за позиціями:

„ягоди та виноград” (у літньо-осінній період): ягоди; виноград;

„кондитерські вироби”: печиво, пряники; карамель, ірис;

„субпродукти”: субпродукти яловичі; субпродукти свинячі; субпродукти птиці;

„ковбаса варена, сосиски, сардельки”: ковбаса варена; сосиски, сардельки;

„риба свіжа, свіжоморожена”: риба жива та охолоджена; риба морожена;

„оселедці, рибні продукти”: оселедці; риба жива та охолоджена; риба морожена;

для працездатних осіб та осіб, які втратили працездатність за позиціями:

„помідори, огірки”: помідори; огірки;

„фрукти, ягоди свіжі” (у літньо-осінній період): кісточкові; яблука; ягоди; виноград;

„кондитерські вироби” (для працездатних осіб): печиво, пряники; карамель, ірис;

„цукор, кондитерські вироби” (для осіб, які втратили працездатність): цукор-пісок; печиво пряники; карамель, ірис;

„субпродукти”: субпродукти яловичі; субпродукти свинячі; субпродукти птиці;

„ковбасні вироби” (для працездатних осіб): ковбаса варена; сосиски, сардельки; ковбаса напівкопчена;

„ковбаса варена, сосиски, сардельки” (для осіб, які втратили працездатність): ковбаса варена; сосиски, сардельки;

„риба свіжа, свіжоморожена”: риба жива та охолоджена; риба морожена;

„рибні продукти”: риба жива та охолоджена; риба морожена; оселедці.

„сири плавлені, бринза” (для осіб, які втратили працездатність): сир плавлений; бринза.

Ураховуючи, що споживання окремих овочів та фруктів має сезонний характер, у зимово-весняний період при розрахунках вартості за групами

овочів використовуються ціни відповідних продуктів у переробленому вигляді (солоні, квашені), за групами фруктів – ціна свіжих яблук. За позицією „баштанні (кавун, диня)” (крім серпня – вересня) використовується ціна кабачків та гарбузів. При цьому норми споживання за групами овочів та фруктів не змінюються.

Вартість набору продуктів харчування в розрахунку на місяць на одну особу кожної соціальної і демографічної групи розраховується як 1/12 річної вартості відповідного набору.

Умовний приклад розрахунку вартості набору продуктів харчування для однієї із соціальних і демографічних груп населення (для дітей віком до 6 років).

Розрахунок вартості набору непродовольчих товарів

Непродовольчі товари, що входять до наборів, об'єднані в групи:

предмети гардеробу (верхній зимовий одяг, верхній демісезонний одяг, костюм, інший одяг, натільна білизна, панчішно-шкарпеткові вироби, головні убори, галантерейні вироби, взуття);

текстильна білизна;

предмети першої потреби, санітарії та ліки;

товари культурно-побутового та господарського призначення.

Вартість набору непродовольчих товарів у середньому на одну особу на рік відповідної соціальної і демографічної групи населення складається із суми вартостей споживання непродовольчих товарів за всіма групами на одну особу на рік.

Вартість набору непродовольчих товарів в розрахунку на місяць на одну особу кожної соціальної і демографічної групи розраховується як 1/12 річної вартості відповідного набору.

Вартість набору предметів гардеробу на одну особу для відповідної соціальної і демографічної групи населення на рік визначається як сума вартостей споживання кожного предмета, що входить до відповідної групи.

Вартість споживання кожного предмета гардеробу визначається шляхом множення нормативного обсягу споживання, на ціну відповідного предмета.

Обсяг споживання за кожною позицією предметів гардеробу визначається шляхом підсумовування обсягів їх споживання за обома статевими групами. Зазначені складові розраховуються шляхом ділення кількісного нормативу відповідного предмета гардероба на термін його служби та множенням на частку відповідної статі в структурі відповідної соціальної і демографічної групи населення.

Результат розраховується з трьома знаками після коми (умовний приклад розрахунку статево-вікової структури населення наведено в додатку 2).

Умовний приклад розрахунку вартості споживання окремих непродовольчих товарів
<p>Розрахунок вартості споживання верхнього зимового одягу для дітей віком до 6 років:</p> <p>верхній зимовий одяг (комбінезон, куртка) – 1 штука на 2 роки; обсяг споживання на рік становитиме – 0,5 штуки ($1 : 2 = 0,5$); ціна комбінезона, куртки – 1 094,65 грн Вартість споживання верхнього зимового одягу на рік становитиме: $0,5 \times 1\,094,65 \text{ грн} = 547,33 \text{ грн}$</p>
<p>Розрахунок вартості споживання верхнього зимового одягу для працездатного населення:</p> <p>куртка на синтапоні для чоловіків – 1 штука на 3 роки працездатного віку пальто, напівпальто для жінок працездатного віку – 1 штука на 7 років ціна куртки чоловічої – 890,62 грн ціна пальта жіночого – 1 118,96 грн У загальній кількості працездатного населення статеві структура становить: чоловіки – 50,0 %, або 0,500; жінки – 50,0 %, або 0,500. Обсяг споживання верхнього зимового одягу в середньому на рік становитиме: для чоловіків – $1 : 3 \times 0,500 = 0,167$ штуки; для жінок – $1 : 7 \times 0,500 = 0,071$ штуки. Вартість споживання верхнього зимового одягу в середньому на одну особу на рік становитиме: $0,167 \times 890,62 \text{ грн} + 0,071 \times 1\,118,96 \text{ грн} = 228,36 \text{ грн}$</p>

За позиціями „Інші” („інше”) у наборах непродовольчих товарів вартість споживання визначається у відсотках до вартості непродовольчих товарів відповідної групи.

Вартість наборів текстильної білизни, предметів першої потреби, санітарії та ліків, товарів культурно-побутового та господарського призначення на одну особу на рік розраховується як сума вартостей обсягів споживання цих товарів за всіма позиціями.

Вартість обсягу споживання на рік цих товарів за кожною позицією визначається шляхом множення нормативного обсягу споживання на ціну відповідного виду товару.

Обсяг споживання непродовольчих товарів розраховується:

за позиціями, де норма визначена на одну особу, – шляхом ділення кількісного показника зазначеного виду товару на термін його служби;

за позиціями, де норма визначена на одну середньостатистичну сім'ю, – шляхом ділення кількісного показника зазначеного виду товару на термін його служби та середній розмір сім'ї*.

Умовний приклад розрахунку вартості споживання за окремими позиціями набору товарів культурно-побутового та господарського призначення	
Розрахунок вартості споживання ліжка або дивана: ліжка або диван (на одну особу) – 1 штука; термін служби – 25 років; ціна ліжка або дивана – 5 552,50 грн Обсяг споживання за рік становитиме: на одну особу - 0,040 штук (1 : 25 = 0,040); Вартість користування ліжком або диваном для однієї особи на рік становитиме: $0,040 \times 5\,552,50 \text{ грн} = 222,10 \text{ грн}$	
Розрахунок вартості споживання холодильника: холодильник однокамерний (на одну середньостатистичну сім'ю) – 1 штука; термін служби – 15 років; середній розмір сім'ї – 2,58; ціна холодильника – 4 244,85 грн Обсяг споживання за рік становитиме: на середньостатистичну сім'ю - 0,067 штук (1 : 15 = 0,067); на одну особу - 0,026 штук (0,067 : 2,58 = 0,026). Вартість користування холодильником для однієї особи на рік становитиме: $0,026 \times 4\,244,85 \text{ грн} = 109,69 \text{ грн}$	

Умовний приклад повного розрахунку вартості споживання набору непродовольчих товарів для однієї із соціальних і демографічних груп населення (працездатних осіб) наведено в додатку 3.

Розрахунок вартості набору послуг

Вартість набору послуг розраховується як сума вартостей наборів житлово-комунальних та зв'язку, побутових, транспортних послуг, послуг закладів культури.

Вартість набору житлово-комунальних послуг та зв'язку

---

* Щорічно визначається Держстатом України.

Вартість користування житлом у середньому на одну особу на місяць визначається шляхом множення відповідної норми на одну особу на квартирну плату за 1 кв. м загальної площі.

Умовний приклад розрахунку вартості користування житлом	
Норма користування житлом загальної площі на одну особу	– 21,0 кв. м
Квартирна плата за 1 кв. м	– 1,90 грн
Вартість користування житлом в середньому на одну особу на місяць становитиме:	
$21,0 \text{ кв. м} \times 1,90 \text{ грн} = 39,90 \text{ грн}$	

Вартість користування послугами з централізованого постачання холодної води у середньому на одну особу на місяць визначається шляхом множення відповідної норми у розрахунку на місяць на тариф 1 куб. м води при водопостачанні.

Умовний приклад розрахунку вартості користування послугами з централізованого постачання холодної води	
Норма користування послугами з централізованого постачання холодної води на одну особу на місяць	– 2,4 куб. м
Тариф водопостачання	– 6,00 грн
Вартість користування послугами з централізованого постачання холодної води в середньому на одну особу на місяць становитиме:	
$2,4 \text{ куб. м} \times 6,00 \text{ грн} = 14,40 \text{ грн}$	

Вартість користування послугами з централізованого водовідведення у середньому на одну особу на місяць визначається шляхом множення відповідної норми у розрахунку на місяць на тариф 1 куб. м води при водовідведенні.

Умовний приклад розрахунку вартості користування послугами з централізованого водовідведення	
Норма користування послугами з централізованого водовідведення на одну особу на місяць	– 4,0 куб. м
Тариф водовідведення	– 5,16 грн
Вартість користування послугами з централізованого водовідведення в середньому на одну особу на місяць становитиме:	
$4,0 \text{ куб. м} \times 5,16 \text{ грн} = 20,64 \text{ грн}$	

Вартість споживання теплопостачання в середньому на одну особу на місяць визначається як сума середньомісячної вартості централізованого

опалення та вартості користування послугами з централізованого постачання гарячої води.

Середньомісячна вартість централізованого опалення в середньому на одну особу визначається шляхом множення відповідної норми у розрахунку на місяць на норму користування житлом і на тариф за 1 Гкал з урахуванням тривалості опалювального періоду.

Вартість користування послугами з централізованого постачання гарячої води в середньому на одну особу на місяць визначається шляхом множення відповідної норми у розрахунку на місяць на тариф (за 1 куб. м).

Умовний приклад розрахунку вартості теплопостачання	
Норма централізованого опалення на 1 кв. м опалювальної площі в опалювальний період на місяць	– 0,0215 Гкал
Норма користування житлом загальної площі на одну особу	– 21 кв. м
Тариф на опалення за 1 Гкал	– 1 181,53 грн
Опалювальний період	– 7 місяців (з 1 жовтня по 30 квітня)
Середньомісячна вартість централізованого опалення на одну особу становитиме: $(0,0215 \text{ Гкал} \times 21 \text{ кв. м} \times 1\,181,53 \text{ грн}) \times 7 : 12 = 311,19 \text{ грн}$	
Норма користування послугами з централізованого постачання гарячої води на одну особу на місяць	– 1,6 куб. м
Тариф гарячого водопостачання за 1 куб. м	– 83,10 грн
Вартість користування послугами з централізованого постачання гарячої води на одну особу на місяць становитиме: $1,6 \text{ куб. м} \times 83,10 \text{ грн} = 132,96 \text{ грн}$	
Вартість теплопостачання на одну особу на місяць становитиме: $311,19 \text{ грн} + 132,96 \text{ грн} = 444,15 \text{ грн}$	

Вартість газопостачання на одну особу на місяць визначається шляхом множення відповідної норми на одну особу на місяць на вартість 1 куб. м газу.

Умовний приклад розрахунку вартості газопостачання	
Норма газопостачання на одну особу на місяць	– 6,0 куб. м
Вартість 1 куб. м газу	– 6,879 грн
Вартість газопостачання в середньому на одну особу на місяць становитиме: $6,0 \text{ куб. м} \times 6,879 \text{ грн} = 41,27 \text{ грн}$	

2.3.1.6. Вартість споживання електроенергії на одну особу на місяць визначається шляхом множення відповідної норми на одну особу на місяць на тариф на електроенергію (за 1 кВт·г).

Умовний приклад розрахунку вартості електропостачання	
Норма електропостачання на одну особу на місяць	– 90 кВт·г
Тариф на електроенергію за 1 кВт·г	– 0,714 грн
Вартість електропостачання в середньому на одну особу на місяць становитиме:	
$90 \text{ кВт·г} \times 0,714 \text{ грн} = 64,26 \text{ грн}$	

Вартість послуг зв'язку та інформативних складається з вартостей передплати (придбання) газет та журналів, користування місцевим телефонним зв'язком та листування в межах України.

Вартість передплати (придбання) газет та журналів у середньому на одну особу на місяць визначається шляхом ділення добутку норми споживання послуги та ціни придбання газет на 12 та на середній розмір сім'ї.

Вартість користування місцевим телефонним зв'язком в середньому на одну особу на місяць визначається шляхом множення норми споживання послуги та тарифу однієї хвилини телефонної розмови.

Вартість листування в межах України в середньому на одну особу на місяць визначається шляхом ділення добутку норми споживання послуги та вартості поштових послуг на середній розмір сім'ї.

Умовний приклад розрахунку вартості послуг зв'язку та інформативних	
Норма передплати (придбання) газет та журналів на одну середньостатистичну сім'ю на рік	– 52 штуки
Вартість газети, журналу	– 4,29 грн
Середній розмір сім'ї	– 2,58
Вартість передплати (придбання) газет та журналів у середньому на одну особу на місяць становитиме:	
$(52 \text{ штуки} \times 4,29 \text{ грн}) : 2,58 : 12 = 7,21 \text{ грн}$	
Норма користування місцевим телефонним зв'язком на одну особу на місяць	– 25 хвилин
Тариф однієї хвилини телефонної розмови	– 0,12 грн
Вартість користування місцевим телефонним зв'язком на одну особу на місяць становитиме:	
$25 \text{ хвилин} \times 0,12 \text{ грн} = 3,00 \text{ грн}$	

<p>Норма листування в межах України на одну середньостатистичну сім'ю на місяць</p> <p>Вартість поштових послуг</p> <p>Середній розмір сім'ї</p> <p>Вартість листування в межах України у середньому на одну особу на місяць становитиме:</p> <p>(1,2 конверта × 2,40 грн) : 2,58 = 1,12 грн</p>	<p>– 1,2 конвертів</p> <p>– 2,40 грн</p> <p>– 2,58</p>
<p>Вартість послуг зв'язку та інформативних на одну особу на місяць становитиме:</p> <p>7,21 грн + 3,00 грн + 1,12 = 11,33 грн</p>	

Вартість побутових послуг

Вартість побутових послуг у середньому на одну особу на рік визначається як сума добутків норм послуг для відповідної соціальної і демографічної групи населення та ціни відповідного виду побутових послуг.

Вартість побутових послуг на одну особу на місяць визначається як 1/12 річної вартості побутових послуг.

Умовний приклад розрахунку вартості побутових послуг наведено в додатку 4.

Вартість транспортних послуг

Вартість транспортних послуг у середньому на одну особу на рік визначається як сума добутків затвердженої норми кількості поїздок для відповідних соціальних і демографічних груп населення та ціни відповідного виду поїздок з урахуванням питомої ваги міського та сільського населення (за даними Держстату України).

Вартість транспортних послуг на одну особу на місяць визначається як 1/12 річної вартості транспортних послуг на одну особу.

<p>Умовний приклад розрахунку вартості транспортних послуг для працездатних осіб</p>	
<p>Норма кількості поїздок для працездатної особи:</p>	
<p>міським автомобільним, електричним транспортом та метрополітеном</p>	– 524
<p>приміським автомобільним та залізничним транспортом</p>	– 95
<p>Питома вага міського населення працездатного віку</p>	– 0,703
<p>Питома вага сільського населення працездатного віку</p>	– 0,297
<p>Середня вартість проїзду за одну поїздку:</p>	
<p>у міському автомобільному, електричному транспорті та метрополітені</p>	– 2,31 грн
<p>приміським автомобільним та залізничним транспортом</p>	– 11,99 грн
<p>Вартість транспортних послуг на одну працездатну особу на рік:</p> <p>524 × 2,31 грн × 0,703 + 95 × 11,99 грн × 0,297 = 1 189,24 грн</p>	

Вартість транспортних послуг на одну працездатну особу на місяць:
 $1\,189,24 \text{ грн} : 12 = 99,10 \text{ грн}$

Вартість послуг закладів культури

Вартість послуг закладів культури складається з вартості відвідування закладів культури та придбання книг.

Вартість відвідування закладів культури на одну особу на рік визначається шляхом множення відповідної норми на вартість одного відвідування закладів культури.

Вартість придбання книг визначається шляхом множення відповідної норми на ціну книги.

Вартість послуг закладів культури на одну особу на місяць визначається шляхом ділення річної вартості споживання зазначених послуг на 12.

Умовний приклад розрахунку вартості послуг закладів культури	
Кількість відвідувань закладів культури на одну особу на рік	– 6 разів
Середня вартість одного відвідування закладів культури	– 34,17 грн
Вартість відвідувань закладів культури на одну особу на місяць: $(6 \text{ разів} \times 34,17 \text{ грн}) : 12 = 17,08 \text{ грн}$	
Придбання книг на одну особу на рік	– 6 штук
Середня ціна книги	– 45,91 грн
Вартість придбання книг на одну особу на місяць: $(6 \text{ штук} \times 45,91 \text{ грн}) : 12 = 22,96 \text{ грн}$	
Вартість послуг закладів культури на одну особу на місяць: $17,08 \text{ грн} + 22,96 \text{ грн} = 40,04 \text{ грн}$	

Розрахунок прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення

Прожитковий мінімум у розрахунку на місяць для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення визначається як сума вартостей відповідних наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг.

Прожитковий мінімум, визначений для працездатних осіб, збільшується на суму обов'язкових платежів відповідно до чинного законодавства.

Прожитковий мінімум у середньому на одну особу на місяць визначається як сума добутків розмірів прожиткових мінімумів кожної соціальної і демографічної групи населення та питомої ваги чисельності відповідної групи в загальній чисельності населення України (регіону).

Умовний приклад розрахунку прожиткових мінімумів у середньому на одну особу та для основних соціальних і демографічних груп населення наведено в додатку 5.

Прожитковий мінімум на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення, щороку затверджується Верховною Радою України в законі України про Державний бюджет України на відповідний рік.

Розрахунок прожиткового мінімуму на відповідний рік здійснюється на основі його фактичного розміру з урахуванням прогнозного індексу споживчих цін на поточний та наступний роки.

Тобто **Методика розрахунку прожиткового мінімуму**, яка прийнята у нас на сьогодні — фізіологічний прожитковий мінімум, тобто саме те, що потрібно людині для того, щоб вижити. Як у нас рахується: береться три корзинки: продуктова, непродуктова і корзина послуг і рахується прожитковий мінімум по тих фактичних цінах трьох корзинок. Продуктова корзина розраховується, виходячи із фізіологічних потреб людини протягом місяця, скільки треба з'їсти, щоб вижити, те саме і промислових товарів стосується".

На відміну від України, європейські країни розробляють соціальний прожитковий мінімум: до списку необхідного для виживання додають можливість себе соціально реалізувати. Зокрема, до "корзинки" потрапляють витрати на житло, або витрати на освіту, або утримання свійських чи домашніх тварин. Експерт відзначив, що у Франції до прожиткового мінімуму додаються витрати на вино, а у Німеччині — на пиво, що вважається елементом соціалізації.

"Проблема полягає у тому, що Мінсоцполітики відповідно до покладених на нього повноважень законодавством раз на місяць друкує у себе на сайті офіційні дані щодо фактичного прожиткового мінімуму, виходячи із реальних цін, які сьогодні є по тих корзинах. **Станом на липень 2021 року фактичний прожитковий мінімум для працездатної особи, виходячи із необхідності сплати податку на доходи фізичних осіб становив понад 5 тисяч гривень - 5200. Той прожитковий мінімум, який був закладений в державний бюджет - 2300"**

На що впливає рівень прожиткового мінімуму. У галузі регулювання заробітної плати найбільш важливими є Конвенції № 131 про встановлення мінімальної заробітної плати (1970 р.) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_149#Text, № 95 про охорону заробітної плати (1949 р.). При визначенні мінімальної заробітної плати пропонується враховувати:

- потреби працівників і членів їх сімей (з урахуванням загального рівня заробітної плати в країні);
- вартість життя;
- соціальні допомоги;
- порівняльний рівень життя різних соціальних груп;

- економічні міркування, включаючи вимоги економічного розвитку;
- рівень продуктивності праці та бажане досягнення і підтримку високого рівня зайнятості.

Конвенція про встановлення мінімальної заробітної плати не ратифікована Україною, що дозволяє встановлювати мінімальну заробітну плату без урахування міжнародних стандартів і без наукового та техніко-економічного обґрунтування. Разом з тим, вже два роки діє норма ст. 95 КЗПП України про те, що мінімальна зарплата не може бути нижчою за прожитковий мінімум для працездатних осіб. **В європейських країнах мінімальна зарплата, як правило, в 1,5 рази перевищує рівень прожиткового мінімуму.** Україні ще далеко до такого співвідношення. Крім того, не викликає сумнівів той факт, що суми прожиткового рівня в Україні штучно занижені.

Таким чином, рівень співвідношення в Україні мінімальної зарплати з прожитковим мінімумом, розрахованим, щоб «не вмерти від голоду», є нонсенсом, до того ж, при нереальному значенні прожиткового мінімуму. Вважаємо, що ратифікація зазначеної Конвенції буде показником значного покращення економічного становища в державі [26].

У 2006-2007 роках рівень бідності в Україні, за оцінкою Світового банку, був навіть вищим, ніж під час повномасштабної війни – 26,6% та 26,4% відповідно.

У 2008 році рівень бідності оцінювався у 19,3%. Далі кількість населення України, що живе за межею бідності, знижувалась: 2010 рік – 15,2%, 2011 рік – 12,4%, 2012 рік – 11%, 2013 рік – 8,4%.

У 2014-2016 роках рівень бідності в країні знову почав зростати, в 2016-му він досяг 15,4%.

У 2017 році 10,8% населення України проживало за межею бідності, у 2018 році – 9,4%, у 2019-2020 роках – 7,1%.

У 2021 році, до початку повномасштабної війни, в Україні був найкращий показник за рівнем бідності – лише 5,5%. За минулий рік, за оцінкою Світового банку, він зріс до 24,1%.

Нагадаємо, ЮНІСЕФ дає інші дані щодо рівня бідності в Україні. Відповідно до даних, які ґрунтуються на інформації, що наведена ЮНІСЕФ, пандемія COVID-19, за прогнозами експертів, спровокувала зростання рівня бідності в світі. За даними ООН, через коронавірус у бідності опинилися 130 млн осіб. Прогноз Світового банку ще більш песимістичний: за 2020-2021 рік кількість людей, які живуть у великих злиднях, зросла на 150 млн осіб (причому 82% з них країни із середнім доходом).

У 2000 в Україні був найвищий рівень бідності за розглянутий нами період – 71,2%. Наступні вісім років він поступово знижувався, поки в 2008 році не досяг мінімального значення – 19,9%.

У 2008-2013 роках рівень бідності в Україні, то зростав, то знижувався, його максимальне значення було 25,8% в 2011-му.

Різке погіршення картини з бідністю в Україні було після окупації Криму і початку війни на Донбасі. У 2014 році рівень бідності становив 28,6%, а вже

в наступному році зріс вдвічі – до 58,3%. У 2016 році цей показник був ще вище – 58,6%.

Після того, як рівень бідності досяг пікових значень в 2015-2016 роках, він почав знижуватися: 2017-й – 47,3%, 2018-й – 43,2%; 2019-й – 37,8%.

Найбільш вразливі категорії населення – багатодітні сім'ї, самотні батьки з дітьми, родини з дітьми до трьох років та самотні люди старше 65 років.

ПРИЧИНИ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ (ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ МОП)

Держстат опублікував дані про безробітних за причинами незайнятості. Бачимо стрімке зниження кількості безробітних – не лише через економічне зростання (Україна почала виходити з кризи на початку 2000х), але й через трудову міграцію, а також скорочення кількості працездатного населення. Головними причинами безробіття залишаються економічні (особливо це помітно під час криз 2009 та 2014 років) та звільнення за власним бажанням. Зрозуміло, що не завжди люди справді звільняються за власним бажанням. Тим не менш, більшість цих людей, вочевидь, зайняті пошуком кращої роботи.

Також на графіку можна відзначити значне зниження кількості та частки випускників освітніх закладів серед безробітних (з 17-18% на початку 2000х до 9-10% в останні кілька років). Серед можливих причин – те, що багато студентів починають працювати ще під час навчання.

Проблеми із забезпеченням зайнятості уразливих груп населення загострилися через ускладнення процесу створення нових робочих місць в умовах війни. Зокрема, у 2022 р. майже 47% підприємств наймали осіб з інвалідністю, 46% – ВПО, тоді як лише 14% – наймали ветеранів. Це свідчить про збереження націленості ветеранів на продовження військової служби або пошук ветеранами (навіть з інвалідністю) відповідних робочих місць. Відзначається розуміння роботодавцями перспектив збільшення чисельності представників цієї уразливої групи населення після закінчення активних воєнних дій. Понад 30% роботодавців позитивно оцінили можливість найму ветеранів у більших обсягах. Водночас спостерігається зменшення частки підприємств, які демонструють готовність до найму осіб з інвалідністю (до 32%) та найму ВПО (до 36%). Згідно з оцінками Національного банку України, рівень безробіття (за методологією МОП) у 2022 р., ймовірно, перевищував 30%⁵ (рис. 14). Незважаючи на зростання кількості безробітних (за методологією МОП), кількість зареєстрованих безробітних знизилася у 2022 р. на 27% порівняно з 2021 р. Це свідчить про недостатньо високу мотивацію безробітних до реєстрації в центрах зайнятості, незважаючи на збільшення спектру послуг, що надає служба зайнятості. Дані Державної служби зайнятості ілюструють більш детальну інформацію щодо кількості та структури зареєстрованих безробітних (за статтю, віком, професіями і видами економічної діяльності), хоча охоплюють лише зареєстрований сегмент ринку праці (див. додатки 2–8). Кількість зареєстрованих безробітних зменшилася з 1191,0 тис. осіб у 2021 р. до 867,6 тис. осіб у 2022 р. Найбільш суттєве скорочення кількості зареєстрованих безробітних спостерігалось серед молоді

(на 33%) й серед жінок (на 22%). Водночас кількість зареєстрованих безробітних внутрішньо переміщених осіб збільшилася майже у 5 разів, хоча їх частка становила лише 7% від загальної кількості зареєстрованих безробітних. У 2022 р. також відбулися суттєві зміни професійного складу зареєстрованих безробітних у кількісному виміріб (рис. 15). Зокрема, найбільш суттєво у 2022 р. порівняно з 2021 р. скоротилася кількість зареєстрованих безробітних за професіями робітників з обслуговування машин та устаткування (з 218,4 до 144,4 тис. осіб, або на 34%). Також за аналогічний період часу скоротилася кількість безробітних працівників торгівлі та керівників, менеджерів. Це може бути результатом ослаблення мотивації населення до реєстрації в центрах зайнятості. В аналізі динаміки змін кількості зареєстрованих безробітних необхідно також враховувати значне скорочення кількості вакансій, яке відбулося через посилення кризових явищ в економіці. У 2022 р. найбільш вагомо скоротилася кількість вакансій для робітників з обслуговування машин та устаткування (з 166,8 до 98,5 тис. один.), частка яких становила майже чверть від загальної кількості вакансій, заявлених роботодавцями у центри зайнятості. Майже удвічі за цей же період часу скоротилася кількість вакансій представників найпростіших професій і працівників сфери торгівлі та послуг. Протягом 2022 р. також відбувалися певні зміни у професійній структурі зареєстрованих безробітних⁷ (рис. 16). Зокрема, спостерігалось скорочення частки робітників з обслуговування машин та устаткування в загальній кількості безробітних – з 18,3% у 2021 р. до 16,6% у 2022 р. Причинами таких змін у професійній структурі безробітних може бути підвищення спрямованості робітників з обслуговування машин та устаткування на самостійний пошук роботи. Натомість за аналогічний період часу частка працівників сфери торгівлі та послуг зросла з 16,8 до 17,5%. Це могло стати результатом скорочення можливостей працевлаштування у сфері роздрібної та оптової торгівлі внаслідок посилення кризових явищ у цій сфері, зниження купівельної спроможності населення. У професійній структурі зареєстрованих безробітних зменшилася частка керівників (з 13,4 до 12,8%) за одночасного утримання майже незмінної частки професіоналів і фахівців (у межах 10–11%). Структурні зміни в інших професійних групах не були достатньо значимими. Загалом професійна структура зареєстрованих безробітних у 2022 р. не демонструвала значних відхилень від попередньо сформованої структури. Незважаючи на істотне скорочення робочих місць і зростання безробіття протягом 2022 р., роботодавці, які наймали працівників протягом року, вказують на наявність кадрового дефіциту. Це притаманно всім регіонам України. Необхідність найму працівників протягом року в основному була зумовлена двома чинниками – масовим від’їздом працівників до більш безпечних регіонів або за кордон, а також оголошеною від початку війни загальною мобілізацією. Перший чинник позначив загальний брак працівників усіх професій і спеціальностей в прикордонних з рф областях і південних регіонах України. Чинник мобілізації мав прямий та опосередкований вплив на формування дефіциту. По-перше, значна кількість працівників в перші дні війни добровільно вступили до лав ЗСУ, територіальної оборони або

добровільних військових формувань. По-друге, ЗСУ потребували значної кількості кваліфікованих технічних спеціалістів, дефіцит яких був на ринку вже кілька років. Третім, опосередкованим чинником впливу мобілізації на формування дефіциту працівників стало небажання чоловіків виходити на роботу й відповідно оформлювати трудові відносини для уникнення мобілізації. Для західних регіонів України, де чисельність населення збільшилась за рахунок внутрішньо переміщених осіб, дефіцит кваліфікованих працівників був лише частково компенсований, з одного боку через професійний дисбаланс, а з другого, – через непрямий вплив мобілізації. Важливо наголосити, що на тлі припинення роботи значної кількості підприємств та оптимізації чисельності працівників у більшості компаній, процеси пошуку і прийому персоналу продовжувались. Згідно з даними проведеного опитування роботодавців, 77% опитаних підприємств працевлаштовували працівників в штат компанії. При цьому 30% зазначали, що стикались із труднощами під час підбору працівників. Потрібно наголосити, що дефіцит переважно стосується інженерних і кваліфікованих робітничих професій. Серед наявних труднощів підбору працівників найчастіше роботодавці обирали: «відсутність або недостатня кількість кандидатів на посаду» – 33%, «недостатня кваліфікація претендентів» – 23%, «невідповідність очікувань претендентів щодо розміру заробітної плати» – 15%. Тобто найпоширенішою є ситуація, коли претенденти або відсутні, або недостатньо кваліфіковані, а за наявності підходящого кандидату рівень його/її вимог щодо розміру заробітної плати є вищим від запропонованого. Варто також зазначити, що 10% роботодавців відзначали низьку мотивацію претендентів до роботи. Це свідчить про те, що роботодавці в цілому докладають більше зусиль для пошуку претендентів, ніж пошукачі роботи. На небажання чоловіків офіційно оформлюватись на роботу вказує 8% роботодавців. Оцінки експертів з 12 основних секторів економіки загалом підтвердили низьку мотивацію до роботи з боку внутрішньо переміщених осіб, в тому числі чоловічої статі

Розглянемо зміст деяких основних конвенцій МОП з питань регулювання ринку праці.

У 1919 р. на першій сесії Міжнародної організації праці було прийнято Конвенцію про обмеження з 1921 р. робочого часу на промислових підприємствах 8 годинами на день, або 48 годинами на тиждень, але вона в той час не була ратифікована всіма державами. Зараз у більшості розвинених країн ринкової економіки законодавчо встановлено 8-годинний робочий день, а в деяких країнах — 36 — 40-годинний робочий тиждень (наприклад, у Франції, а також у США для підприємств державного значення).

Конвенція № 2 (від 29 жовтня 1919 р.) «Про безробіття». У статті 2 зазначається, що держава встановлює систему безплатних державних бюро зайнятості під контролем центральних органів.

Конвенція № 29 (від 28 червня 1930 р.) «Про примусову або обов'язкову працю».

У статті 1 зазначається, що держава зобов'язується ліквідувати застосування примусової або обов'язкової праці в усіх формах у найкоротший термін.

Конвенція № 44 (від 23 червня 1934 р.) «Про допомогу особам, які є безробітними з незалежних від них обставин».

У Конвенції дається визначення поняття «відповідна (підходяща) зайнятість» і вказується на ряд критеріїв: професія, місце проживання, винагорода та інші умови праці, непричетність до трудових спорів, особисті обставини претендентів. Зокрема, в деяких статтях Конвенції зазначається:

Конвенція поширюється на всіх осіб, які працюють за наймом (стаття 2);

право на отримання допомоги обумовлюється дотриманням особою таких умов: здатна до праці й може розпочати її, зареєстрована в бюро по працевлаштуванню і регулярно з'являється в це бюро;

у статті 6 зазначається, що право на допомогу залежить від стажу або сплати відповідної кількості страхових внесків або від зайнятості на роботі до настання безробіття;

право на отримання допомоги може обумовлюватися відвідуванням курсів професійного навчання (стаття 8);

у статті 9 зазначається, що право на отримання допомоги може обумовлюватися прийняттям у порядку, встановленому законодавством країни, громадської роботи, організованої державними органами влади;

допомога подається на обмежений термін, тривалість якого, як правило, не може бути меншою ніж 156 робочих днів за рік (26 календарних тижнів) (стаття 11);

у статті 14 зазначається, що законодавством країни створюються судові або інші відповідні установи, уповноважені вирішувати питання, які виникають у зв'язку із заявами на допомогу.

Конвенція № 87 (від 9 липня 1948 р.) «Про свободу асоціації і захисту прав на організацію».

У статті 2 зазначається, що трудящі та підприємці мають право створювати за своїм вибором організації без попереднього на те дозволу.

Державна влада утримується від будь-якого втручання в діяльність асоціації (стаття 3).

Конвенція № 88 (від 9 липня 1948 р.) «Про організацію служби зайнятості».

У статті 1 зазначається, що держава утримує або забезпечує утримання безплатної державної служби зайнятості.

Основний обов'язок служби — забезпечення можливої організації ринку зайнятості як невід'ємної частини національної програми досягнення і підтримання повної зайнятості, розвитку й використання продуктивних сил.

Служба зайнятості складається з національної системи бюро по найму та працює під керівництвом державної влади (стаття 2).

У статті 3 зазначається, що ця система має мережу місцевих і регіональних бюро.

Представники підприємців і працівників залучаються через консультативні комітети до співробітництва в справі організації і діяльності служби зайнятості, а також до розробки її політики.

У статті 9 зазначається, що персонал служби зайнятості складається з державних службовців.

Конвенція № 96 (від 1 липня 1949 р.) «Про платні бюро по найму».

У статті 2 зазначається, що держава передбачає поступову ліквідацію платних бюро по найму, які мають комерційні цілі.

Період ліквідації таких бюро може тривати доти, доки не буде створена система державної служби зайнятості (стаття 3).

Конвенція № 102 (від 28 червня 1952 р.) «Про мінімальні норми соціального забезпечення».

У статті 19 зазначається, що держава забезпечує особам допомогу на випадок безробіття.

Захисту підлягають особи, здатні й готові працювати, які тимчасово втратили заробіток через неможливість одержати відповідне заняття (стаття 20).

У статті 24 зазначається, що допомога може не надаватися під час періоду чекання, тривалість якого становить перші 7 днів кожного випадку тимчасової втрати заробітку.

Конвенція № 111 (від 25 червня 1958 р.) «Про дискримінації в галузі праці та зайнятості».

У статті 1 зазначається, що будь-яка різниця, недопущення або перевага щодо визначеної роботи, заснованої на специфічних вимогах, не вважається дискримінацією.

Терміни «праця» і «заняття» включають доступ до професійного навчання, доступ до праці та будь-яких занять, а також оплату і умови праці.

Конвенція № 122 (від 9 липня 1964 р.) «Про політику в галузі зайнятості».

У статті 1 зазначається, що держава здійснює активну політику, спрямовану на сприяння повній, продуктивній і вільно обраній зайнятості з метою стимулювання економічного зростання й розвитку, підвищення рівня життя, задоволення потреб у робочій силі та ліквідації безробіття. Ця політика враховує взаємозв'язок між цілями в галузі зайнятості, іншими економічними та соціальними цілями.

Представники підприємців і працівників залучаються до консультацій відносно політики у сфері зайнятості (стаття 3).

У 1970 р. МОП прийняла Конвенцію 131 про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються.

Стаття 2 цієї Конвенції проголошує, що встановлена мінімальна заробітна плата має силу закону і не підлягає зниженню; невиконання цього положення тягне за собою відповідні карні та інші санкції.

У 1967 р. прийнято рекомендацію про розгляд скарг на підприємствах з метою їх вирішення.

Конвенція № 142 (від 23 червня 1975 р.) «Про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів».

У статті 5 зазначається, що політика і програми професійної орієнтації та професійної підготовки здійснюються у співробітництві з організаціями підприємців і працівників.

Конвенція № 150, прийнята в 1978 р., містить основні положення про регулювання питань праці, про роль, функції та організацію цього регулювання.

Конвенція № 159 (від 20 червня 1983 р.) «Про професійну реабілітацію і зайнятність інвалідів».

У статті 3 зазначається, що політика держави має бути спрямована на те, щоб заходи щодо професійної реабілітації поширювались на всі категорії інвалідів, а також на сприяння можливостям зайнятості інвалідів на вільному ринку праці.

Ця політика заснована на принципі рівності можливостей інвалідів і працівників загалом (стаття 4).

У статті 6 зазначається, що компетентні органи вживають заходи щодо розвитку служб професійної орієнтації та зайнятості інвалідів.

Конвенція № 160 (від 20 червня 1985 р.) «Про статистику праці».

У статті 1 зазначається, що держава зобов'язується регулярно збирати, обробляти та публікувати статистичні дані про економічно активне населення, зайнятність, безробіття, структуру і розподіл економічно активного населення, а також вартість робочої сили.

Конвенція № 168 (від 21 червня 1988 р.) «Про сприяння зайнятості і захист від безробіття».

У статті 2 зазначається, що держава прагне, щоб методи подання допомоги зацікавили трудящих шукати зайнятність, а підприємців — пропонувати продуктивну зайнятність.

Держава зобов'язується здійснювати програми сприяння зайнятості (стаття 8).

У статті 12 зазначається, що держава визначає методи захисту населення або через систему внесків, або не засновану на внесках систему, або на поєднанні таких систем.

Якщо допомога нараховується на підставі внесків, які робить захищена особа, то вони встановлюються в розмірі щонайменше 50 % попереднього заробітку.

Якщо допомога не заснована на внесках, то вони мають становити щонайменше 50 % встановленої законом мінімальної заробітної плати (стаття 15).

Міжнародне трудове право визнане в багатьох країнах, і конвенції, а також рекомендації відіграють суттєву роль у регулюванні ринку праці, коригуванні механізму його саморегуляції й захисту найманої праці.